

Leviticus

1. Inleiding

Ga je de Bijbel lezen en begin je bij het boek Genesis, dan is dat goed te begrijpen. Exodus – dat lukt ook nog. Die voorschriften voor het inrichten van de tabernakel – daar kun je je ook nog wat bij voorstellen. Maar dan Leviticus met al die wetten. Natuurlijk – dit boek staat ook in de Bijbel. Maar wat is de boodschap van God voor jou hier en nu?

2. De naam van dit bijbelboek

Leviticus. Maar de Levieten komen in het hele boek niet voor, behalve in hoofdstuk 25 vers 29 tot 34, over het altijd durend recht op lossing van hun huizen.

Hoe is dat te verklaren? Uit de Griekse vertaling van het OT: de Septuaginta, met instemming van “Jeruzalem”.

Het jodendom van die tijd kende verschillende stromingen:

- de geestelijke leiding van de tempel van Jeruzalem
- de gemeenschap van Qumran
- < Essenisme.

Volgens de gemeenschap van Qumran ging het ware priesterschap terug op Zadok, hogepriester onder Salomo¹ > het ware priesterschap is dan het Zadokidische priesterschap.

De leiding van “Jeruzalem” hield vast aan het Levitische priesterschap. Misschien dat daarom het Derde Boek van Mozes de naam *Leviticus* kreeg..

Die naam past ook bij het licht van het NT. In Hebrreeën 7 staat het Levitische priesterschap van het oude verbond tegenover het Hogepriesterschap van Christus, Die priester is naar de ordening van Melchisedek. En dan schrijft de apostel: naar die mate is Jezus Borg geworden van een zoveel beter verbond (HSV² 7,11-28).

In *Tenach* – dat is de Hebrreeuwse Bijbel – worden de boeken Genesis, Exodus, Leviticus, Numeri en Deuteronomium, genoemd naar hun beginwoord. Dat is in Leviticus *wayyiqra*. Hij riep. De gemeente is een εκκλησια, een geroepene, geroepen *uit* de wereld om God te dienen *in* de wereld

3. Eerste oriëntatie

Voor een eerste kennismaking zoeken we *Leviticus 19* op³.

¹ Verder sprak de HEERE tot Mozes:

² Spreek tot de hele gemeenschap van de Israëlieten, en zeg tegen hen: Heilig moet u zijn, want Ik, de HEERE, uw God, ben heilig.

³ Ieder moet ontzag hebben voor zijn moeder en zijn vader en Mijn sabbatten houden; Ik ben de HEERE, uw God.

⁴ U mag u niet tot de afgoden wenden en voor uzelf geen gegoten goden maken; Ik ben de HEERE, uw God.

⁵ Wanneer u nu een dankoffer aan de HEERE brengt, moet u *dat* zo brengen dat u voor Hem welgevallig bent.

⁶ Op de dag van uw offer en op de volgende dag mag het gegeten worden, maar wat tot de derde dag overblijft, moet met vuur verbrand worden.

⁷ Maar als het toch op de derde dag gegeten wordt, is het onrein vlees; het zal *hem* niet ten goede komen.

⁸ Wie het namelijk eet, moet zijn ongerechtigheid dragen op zich, omdat hij het heilige van de HEERE ontheiligt heeft. Daarom moet die persoon uit zijn volksgenoten worden uitgeroeid.

⁹ Wanneer u nu de oogst van uw land binnenhaalt, mag u de rand van uw veld niet helemaal afmaaen; en dat wat van uw oogst is blijven liggen mag u niet oprapen.

¹⁰ U mag ook uw wijngaard niet nauwkeurig nalopen en de afgevallen druiven van uw wijngaard niet oprapen. U moet ze laten liggen voor de arme en de vreemdeling; Ik ben de HEERE, uw God.

¹¹ U mag niet stelen, u mag niet liegen en elkaar niet bedriegen.

¹² U mag geen valse eed afleggen in Mijn Naam, en zo de Naam van uw God ontheiligen; Ik ben de HEERE.

¹³ U mag uw naaste niet afpersen en niet beroven; het arbeidsloon van de dagloner mag bij u niet tot de *volgende* morgen overnachten.

¹ CD V,4v.

² HSV: Het Nieuwe Testament in de herziening van de Statenvertaling (2006)

³ Tekst: HSV in voorbereiding.

¹⁴ U mag een dove niet vervloeken en vóór een blinde mag u geen struikelblok neerleggen. U moet uw God vrezen; Ik ben de HEERE.

¹⁵ U mag geen onrecht doen in de rechtspraak, U mag geen partij trekken^f voor de onaanzienlijke en de aanzienlijke niet voortrekken; op rechtvaardige wijze moet u rechtspreken over uw naaste.

¹⁶ U mag onder uw volksgenoten niet met lasterpraat rondgaan, u mag uw naaste niet naar het leven staan; Ik ben de HEERE.

¹⁷ U mag in uw hart uw broeder niet haten; u moet uw naaste zeker terechtwijzen; dan zult u geen zonde op hem laden.

¹⁸ U mag uzelf niet wraakzuchtig en rancuneus gedragen ten opzichte van uw volksgenoten, maar u moet uw naaste liefhebben als uzelf; Ik ben de HEERE!

¹⁹ U moet Mijn verordeningen onderhouden; van uw dieren mag u niet twee *verschillende* soorten laten paren; ⁹uw veld mag u niet met twee *verschillende* soorten *zaad* inzaaien, en een bovenkleed uit twee verschillende soorten stof *vervaardigd* mag u niet dragen.

²⁰ En wanneer een man met een zaadlozing bij een vrouw geslapen heeft, terwijl zij als slavin voor een *andere* man bestemd is en beslist/zeker niet ingelost is of haar de vrijheid gegeven is; schadeloosstelling zal er moeten zijn; zij mogen niet gedood worden, want zij was *nog* niet in vrijheid gesteld.

²¹ Hij moet dan zijn schuldoffer voor de HEERE bij de ingang van de ontmoetingstaan de deur van de ontmoetingstent brengen, een ram als schuldoffer.

²² Vervolgens zal de priester over hem met de ram van het schuldoffer voor het aangezicht van de HEERE verzoening doen, over zijn/de zonde die hij begaan heeft; vergeving zal hem worden geschonken van zijn zonde die hij begaan heeft.

²³ En wanneer u bij het land komt en allerlei vruchtbomen plant, moet u de vruchten ervan als verboden beschouwen [NOOT: letterlijk: zijn voorhuid besnijden]; drie jaar *lang* moet het voor u onbesneden zijn/zullen zij voor u verboden zijn; er mag niet van gegeten worden.

²⁴ Maar in het vierde jaar zullen alle vruchten ervan een een heilig iets/wijding van lofzegging voor de HEERE zijn.

²⁵ En in het vijfde jaar mag u de vruchten ervan eten om de opbrengst ervan voor u te vermeerderen; Ik ben de HEERE, uw God!

²⁶ U mag niets eten waar het bloed nog in zit; U mag de roep van vogels niet duiden en u mag geen wolken duiden.

²⁷ U mag de randen van uw hoofd*haar* niet afroden en de randen van uw baard mag u niet vernietigen.

²⁸ U mag verder geen inkerving voor een dode/een dood lichaam in uw lichaam maken en tatoeages mag u in uzelf aanbrengen; Ik ben de HEERE!

²⁹ U mag uw dochter niet onteren door haar overspel te laten plegen, zodat het land geen overspel pleegt en het land vol schandelijke gedrag wordt.

³⁰ U moet Mijn sabbatten onderhouden en voor Mijn heiligdom eerbied hebben; Ik ben de HEERE!

³¹ U mag u niet wenden tot de geesten van doden en tot de waarzeggers; u mag hen niet raadplegen, zodat u uzelf met hen te verontreinigt; Ik ben de HEERE, uw God!

³² U moet opstaan voor een grijsjarige en het aangezicht van een oudere vereren/respect tonen aan een oudere en u moet bevreesd zijn voor uw God; Ik ben de HEERE!

³³ En wanneer een vreemdeling bij u in uw land als vreemdeling verblijft, mag u niet onderdrukken.

³⁴ De vreemdeling die als vreemdeling bij u verblijft moet voor u als een ingezetene onder u zijn; u moet hem liefhebben als uzelf; want u bent *zelf* vreemdelingen geweest in het land Egypte; Ik ben de HEERE, uw God!

³⁵ U mag geen onrecht doen in de rechtspraak, met de el/maatel, met het gewicht, en met de inhoud.

³⁶ U moet een zuivere weegschaal, zuivere gewichten, een zuivere efa en een zuivere hin hebben; Ik ben de HEERE, uw God, Die u uit het land Egypte geleid heb!

³⁷ U moet namelijk al Mij verordeningen en al Mijn bepalingen onderhouden en ze doen; Ik ben de HEERE!

Heilig moet u zijn, want Ik, de HEERE, uw God, ben heilig. De HEERE: God is de God van het verbond. Verbond is een band, relatie, gemeenschap. Wat hier gebeurt is presentatie, is openbaring. Heilig is Hij – zo hebben wij als de Zijnen ons nu ook te presenteren.

De uitspraken in Spreuken staan in het kader van de ordening die God ten grondslag heeft gelegd aan de schepping. De “voorschriften” in Leviticus staan in het kader van het verbond.

Onrein is wat geldt als heilig in het heidendom.

- Dus geen magie: God niet manipuleren met je haar of je bloed. De "tonsuur" van Elisa (2 Kon 2,23). De vierhonderdvijftig Baälpriesters tegenover Elia op de Karmel sneden zichzelf (1 Kon 18,28).

- Ook geen spiritisme: het raadplegen van doden. Voorlopige conclusie: de tijden zijn veranderd maar de boodschap blijft hetzelfde: Heilig moet u zijn, want Ik, de HEERE, uw God, ben heilig. 1 P 1,15v. Het komt overeen met het jaarthema van onze wijkgemeente: *durf anders te zijn...én te doen.*

Voorbeelden van die toepassing van Leviticus 19 geeft de apostel Jacobus⁴.

4. Overzicht

De regelgeving in de *Tora* en dus ook in Leviticus is niet een op zichzelf staand wetboek. Zo wel in de Misjna, het begin van wat zal uitgroeien tot de joods-synagogale traditie. De piketpaaltjes voor *the way of life*, de joodse levenswijze. Daarom raakt Jezus in conflict met de Farizeeën. De gerechtigheid die uit de Wet is (Rom 10,5).

Maar zo moeten we het boek Leviticus niet zien. Zoals het nu voor ons ligt maakt het deel uit van de geschiedenis die de God van Israël gaat met Zijn volk⁵.

De koppeling: Leviticus begint waar Exodus ophoudt. Numeri gaat door waar Leviticus eindigt. In het boek zelf vinden we ook geschiedenis, de wijding van de priesters. Nu kan de eredienst in de woestijn beginnen⁶.

Het boek bestaat uit zes delen

1. de offer- en priesterdienst, 1,1-7,38
2. de wijding van Aäron en zijn zonen, 8,1-10,20
3. de voorschriften over rein en onrein, 11,1-15,33
4. de Grote Verzoendag, 16,1-34
5. de heiligheidswet, 17,1-26,46
6. een aanhangsel over het inlossen van en gelofte, 27,1-34.

Het eerste deel geeft regelt de offers. Dat zijn

het brandoffer

het spijsoffer

het dankoffer⁷

het zondoffer

het schuldoffer.

Waarom die offers als het verbond toch de gemeenschap met God is? De wereld van het Oude Oosten kent men geen geloof zonder cultus. Daarbij onderscheiden wij:

heilige personen

heilige handelingen

heilige plaatsen

heilige tijden.

Dus: *Wie doet wat, waar en wanneer?*

Wie en wat: de offer- en priesterdienst, ook verkondiging, 26,1-46.

Waar: de tabernakel, 17,1-9

Wanneer: de liturgische kalender, 23,1-44; over het sabbat- en jubeljaar, 25,1-22.

⁴ W.C. Kaiser, jr., *The Book of Leviticus, The New Interpreter's Bible I*, Nashville 1994, 1136:

Leviticus 19:	De brief van Jacobus:
12	5,12
13	5,4
[14]	--
15	2,1.8
16	4,11
17b	5,20
18a	5,9
18b	2,8

⁵ Zie bijvoorbeeld Lev 16,1: De HEERE sprak tot Mozes na de dood van de twee zonen van Aäron, toen zij dicht voor het aangezicht van de HEERE gekomen waren en gestorven waren.

⁶ Zo'n moment vinden we ook in Gen 4,26: Toen begon men de Naam van de HEERE aan te roepen (HSV).

⁷ Wat het *dankoffer* wordt genoemd in de SV, is in de NV en de NBV vertaald met *dankoffer*. Inderdaad doet de woordstam van het Hebreeuwse woord denken aan *sjaloom*. Toch hebben

De voorschriften over rein en onrein en de heiligheidswet geven aan dat in feite heel het volk betrokken is bij de cultus. God zegt bij de verbondssluiting op de Sinaï tegen Israël bij monde van Mozes: Ex 19,6a. Herhaling van het *u, jullie*: 1 P 2,9.

Heel het volk is een koninklijk priesterschap.

Na de verwoesting van Jeruzalem in 70 na Christus is de offerdienst gestaakt. De inrichting van de eredienst neemt in de joods-synagogale traditie een grote plaats in. Een groot aantal traktaten in de Misjna. Ezechiël kondigt het toekomstig heil aan als de bouw van een nieuwe tempel en het herstel van de offerdienst (40,1-46,24).

5. Grondstructuren

Om achter de grondstructuren van de bijbelse theologie van het boek Leviticus te komen ga je na hoe in het Nieuwe Testament wordt teruggegrepen op het boek Leviticus aan de hand van bijvoorbeeld het register van het Griekse NT. D meeste verwijzingen vind je in de synoptische evangeliën en in de Brief aan de Hebreëën, de synoptische evangeliën vooral Lev 19 en Hebreëën op Lev 16. Van het eerste hebben we al een voorlopige indruk gekregen. Daar is het thema *heiliging*. Hoofdstuk 16 gaat over de Grote Verzoendag.

7. Werkwijze

Als intermezzo iets over de gevolgde werkwijze⁸. Die moet je kunnen controleren van stap tot stap. Dan kun je ook het resultaat beoordelen.

Om goed zicht te krijgen op de boodschap van een bepaald bijbelboek in relatie met de Bijbel als geheel, in vaktaal: de theologie van een bepaald bijbelboek, kies ik de volgende aanpak.

Eerst breng je in kaart de

- grondstructuren
- koppelingen
- associaties in woordgebruik
- tekstpatronen
- speerpunten
- kernwoorden in samenhang met het geheel van de Schrift.

Daarna probeer je dat samen te vatten in een aantal waarnemingen of observaties. Daaruit kun je dan je conclusies trekken.

8. De Grote Verzoendag

We zoeken dat hoofdstuk op:

De Grote Verzoendag

¹ De HEERE sprak tot Mozes na de dood van de twee zonen van Aäron, toen zij dicht voor het aangezicht van de HEERE gekomen waren en gestorven waren.

² De HEERE zei toen tegen Mozes: Spreek tot uw broer Aäron dat hij niet altijd in het heiligdom binnen het voorhangsel mag komen, vóór het verzoendeksel dat op de ark ligt, opdat hij niet sterft; want Ik verschijn in de wolk op het verzoendeksel.

³ *Alleen* hiermee mag Aäron het heiligdom binnengaan: met een jonge stier, een jong van een rund, als zondoffer en een ram als brandoffer.

⁴ Hij moet het heilige linnen onderkleed aantrekken en een linnen broek moet zijn lichaam bedekken; hij moet een linnen gordel ombinden en een linnen tulband om wikkelen. Dit is heilige kleding; hij mag die pas aantrekken nadat hij zijn lichaam met het water gewassen heeft.

⁵ Van de gemeenschap van de Israëlieten moet hij twee geitenbokken nemen als zondoffer en één ram als brandoffer.

⁶ Dan moet Aäron de jonge stier aanbieden als zondoffer dat voor hem bestemd is om voor zichzelf en zijn gezin verzoening te doen.

⁸ "Bijbelse theologie en profetie", in: *Profetisch geïnspireerd, C. Blenk als historicus en theoloog*, red. H. van den Belt en A. van Lingen, Rijswijk z.j. [2005], 33-44. In dit artikel worden de speerpunten nog niet afzonderlijk genoemd. Bedoeld zijn *spreuken*. Hun *maasjaal*-karakter kan getypeerd worden als *speerpunten* naar analogie van NBV Pred 11,13: De woorden van de wijzen zijn zo scherp en puntig als een ossenprik, al hun spreuken zijn door één herder ingeprent. De BT is een historisch-theologisch vak: *historisch*, want het beschrijft de inhoud van een tekst, *theologisch*, want er ligt een theologisch te verantwoorden beslissing aan ten grondslag: "de Bijbel als de ganse Heilige Schrift van het Oude en Nieuwe Testament" (titelblad SV), wat in wezen een beperking inhoudt: géén apocriefen. .

⁷ Hij moet verder de beide bokken nemen en die voor het aangezicht van de HEERE plaatsen, *bij* de ingang van de ontmoetingstent.

⁸ Aäron moet namelijk het lot over de twee bokken werpen: één lot voor de HEERE en één lot voor de weggaande bok.

⁹ Dan moet Aäron de bok waarop het lot voor de HEERE gevallen is, aanbieden en hem als zondoffer bereiden.

¹⁰ Maar de bok waarop het lot is gevallen om de weggaande bok te zijn, moet levend voor het aangezicht van de HEERE geplaatst worden, om daarmee verzoening te doen door hem als de weggaande bok de woestijn in te sturen.

¹¹ Dan moet Aäron de jonge stier als zondoffer dat voor hemzelf bestemd is aanbieden, voor zichzelf en zijn gezin verzoening doen, en de jonge stier als zondoffer dat voor hemzelf bestemd is, slachten.

¹² Verder moet hij van het altaar voor het aangezicht van de HEERE een vuurschaal vol vurige kolen nemen, met beide handen vol *fijn gestoten* geurig reukwerk, en dit binnen het voorhangsel brengen.

¹³ Hij moet het reukwerk vervolgens op het vuur leggen voor het aangezicht van de HEERE, zodat de wolk van het reukwerk het verzoendeksel, dat boven de getuigenis is, bedekt, zodat hij niet sterft.

¹⁴ Hij moet dan *een deel* van het bloed van de jonge stier nemen, en met zijn vinger op het verzoendeksel sprenkelen, aan de kant naar het oosten toe; en *vóór* het verzoendeksel moet hij zeven keer met zijn vinger van dat bloed sprenkelen.

¹⁵ Vervolgens moet hij de bok slachten die als zondoffer voor het volk bestemd is, en zijn bloed binnen het voorhangsel brengen. Hij moet met zijn bloed doen zoals hij met het bloed van de jonge stier gedaan heeft, en dat op het verzoendeksel en *vóór* het verzoendeksel sprenkelen.

¹⁶ Zo moet hij over het heiligdom verzoening doen vanwege de onreinheden van de Israëlieten en vanwege hun overtredingen in al hun zonden; zo moet hij ook doen met de ontmoetingstent, die bij hen staat te midden van hun onreinheden.

¹⁷ Geen enkel mens mag in de ontmoetingstent zijn, als hij er binnengaat om in het heiligdom verzoening te doen, totdat hij naar buiten komt; zo moet hij verzoening doen voor zichzelf, voor zijn gezin en voor de hele gemeente van Israël.

¹⁸ Vervolgens moet hij naar buiten gaan naar het altaar, dat voor het aangezicht van de HEERE is, en er verzoening over doen; hij moet dan *een deel* van het bloed van de jonge stier en *een deel* van het bloed van de bok nemen en het rondom op de horens van het altaar strijken.

¹⁹ Dan moet hij met zijn vinger zeven keer *een deel* van het bloed daarop sprenkelen; zo reinigt en heiligt hij het van de onreinheden van de Israëlieten.

²⁰ Wanneer hij de verzoening over het heiligdom, de ontmoetingstent en het altaar voltooid heeft, dan moet hij de levende bok dichterbij laten komen.

²¹ Aäron moet zijn beide handen op de kop van de levende bok leggen en al de ongerechtigheden van de Israëlieten belijden, al hun overtredingen en al hun zonden. Hij moet die op de kop van de bok leggen en hem door de hand van een man, die daarvoor gereedstaat, de woestijn in sturen.

²² Zo draagt de bok op zich al hun ongerechtigheden weg naar een onbewoond gebied; hij moet de bok de woestijn in sturen.

²³ Dan moet Aäron in de ontmoetingstent komen en de linnen kleren uitdoen die hij aangedaan had toen hij het heiligdom binnenging; daar moet hij ze laten.

²⁴ Hij moet zijn lichaam in de heilige plaats met het water wassen en zijn kleren aantrekken; dan moet hij naar buiten gaan, zijn brandoffer bereiden *mét* het brandoffer van het volk, en voor zichzelf en het volk verzoening doen.

²⁵ Verder moet hij het vet van het zondoffer op het altaar in rook op laten gaan.

²⁶ Degene die de weggaande bok heeft weggestuurd, moet zijn kleren wassen en zijn lichaam met het water wassen; vervolgens mag hij in het kamp komen.

²⁷ De jonge stier voor het zondoffer en de bok voor het zondoffer, waarvan het bloed in het heiligdom is binnengebracht om verzoening te doen, moet men tot buiten het kamp brengen; hun huiden, hun vlees en hun mest moeten zij met vuur verbranden.

²⁸ Degene die ze verbrandt, moet zijn kleren wassen en zijn lichaam met het water wassen; vervolgens mag hij in het kamp komen.

²⁹ Dit is voor u een altijddurende verordening: u moet in de zevende maand, op de tiende van de maand, zichzelf verootmoedigen en geen enkel werk doen, de ingezetene niet en ook de vreemdeling die in uw midden verblijft niet.

³⁰ Want op deze dag wordt voor u verzoening gedaan om u te reinigen; van al uw zonden wordt u voor het aangezicht van de HEERE gereinigd.

³¹ Het is voor u sabbat, een dag van volkomen rust, opdat u zichzelf verootmoedigt; dit is een altijddurende verordening.

³² En de priester die men gezalfd en gewijd heeft^e om in de plaats van zijn vader als priester te dienen, moet de verzoening doen, als hij de linnen kleren, de heilige kleren, heeft aangetrokken.

³³ Zo moet hij het heilige van het heiligdom verzoenen; de ontmoetingstent en het altaar moet hij verzoenen; en moet hij voor de priesters en voor al het volk van de gemeente verzoening doen.

^{34a} Dit is een altijddurende verordening voor u om voor de Israëlieten eenmaal per jaar verzoening te doen voor al hun zonden.

^{34b} En men deed zoals de HEERE Mozes geboden had.

Het is moeilijk om zicht te krijgen op de opbouw van dit hoofdstuk. Dat gaf vroeger aanleiding tot de gedachte dat “de compositie hier en daar niet af was”⁹. Het moderne onderzoek let meer op de tekst als geheel¹⁰. Dat geeft het volgende beeld:

A verhaal: de aanleiding, 16,1v

B liturgische aanwijzingen voor de hogepriester, 16,3-10

C de liturgie, 16,11-28¹¹

B' liturgische aanwijzingen voor het volk, voor een deel uit te voeren door de priester, 16,29-34a

A' verhaal: de uitvoering, 16,35b

De Goede Vrijdag is de Grote Verzoendag van het Nieuwe Testament.

9. Het speerpunt

Niet alleen Leviticus 16, niet alleen het incident met Nadab en Abihu in Leviticus 10 héél de offer- en priesterdienst wordt gedragen door de spreuk:

In hun naderen¹² tot Mij zal ik geheiligd worden,
en voor Mijn aangezicht zal heel het volk verheerlijkt worden, Lev 10,3.

Het onderwerp van het *naderen* in de eerste regel zijn hier de priesters Nadab en Abihu. Zij brengen vreemd vuur voor het aangezicht van de HEERE en worden verteerd. De ware priester het offer dat God behaagt (Lev 8,35). Dat doet uiteindelijk Christus, onze grote Hogepriester. Het onderwerp van het genaderd zijn *voor het aangezicht van God* is *heel het volk*. God wordt *geheiligd* door de priester die nadert voor Zijn aangezicht om verzoening te doen. Daardoor wordt heel het volk *verheerlijkt*.

10. Leven of dood

Deze inleiding is bedoeld als een eerste oriëntatie en laat zien hoe wij met dit bijbelboek om kunnen

gaan vanuit het perspectief van het NT.

Wijzen enkele teksten op een extreem fundamentalisme? Zie Lev 8,22.29 en 24,10-16.23).

⁹ B. Maarsingh, *Leviticus, De Prediking van het Oude Testament*, Nijkerk 1974, 132.

¹⁰ J.E. Hartley, *Leviticus, World Biblical Commentary 4*, Dallas, Texas, 1992, 232.

¹¹ In de MT zijn deze verzen door spaties gescheiden van de voorafgaande en volgende verzen. B. Maarsingh, *a.w.*, 133, houdt daarmee geen rekening. Dat stelt hem bij vs 11a dat een “herhaling” is van vs 6 voor vragen waar hij geen antwoord op weet.

¹² Vergelijk met dit *naderen* ook Jac 4,8.

Hoe onbekend is men toch met de wereld van het Oude Oosten. Daar vallen wat wij kerk en staat noemen samen. In de Islam is dat nog steeds het geval. Maar het christendom kent de scheiding van kerk en staat. De kerk heeft geen ander wapen dan het zwaard van de Geest, dat is het Woord van God. De kerk verkondigt. Haar gezag is geestelijk van aard. De overheid bestuurt. Zij beschikt over justitie en politie. Het uitroeien uit het midden van het volk en het stenigen van de godslasteraar geven aan dat hier grenzen worden overschreven die de dood zijn voor het leven en de ondergang inluiden van een samenleving. Ook dat is verkondiging. God wil je zegenen. Ja dat wil Hij. Roep dan niet Zijn vervloeking over jou uit. Daarmee zijn we gekomen aan het slot van het vijfde en laatste hoofddeel van het bijbelboek Leviticus.

11. Voor het groepsgesprek

De inleiding is eigenlijk een bijbelse theologie van het boek Leviticus in de knop. Dat heeft iets van de lente. Het gaat om het toegroeien naar een dankbaar leven. Want dat is een dankbaar leven – een ander woord voor een *heilig* leven. Daarover de volgende GROEI.

Maar nu de eerste oriëntatie. Er zullen zeker nog veel vragen zijn over dit bijbelboek. Het eerste punt voor het groepsgesprek is een inventarisatie van deze vragen. Wellicht kan daar de volgende keer op worden ingegaan.

Vragen voor het groepsgesprek:

1. Inventarisatie van de vragen die in de groep leven over het boek Leviticus. Het is misschien handig om daarbij puntsgewijs de inleiding te volgen. Dus eerst de vragen bij § 1, dan § 2, enz.
2. Bijbelstudie. Lezen: Hebr 7 vers 11-28.
 - A] Waarin ligt het “betere” van het nieuwe verbond, vergeleken met Leviticus 16?
 - B] Wat betekent dat voor jou?
3. Wat zijn de leerpunten die je hebt opgedaan bij deze kennismaking met het boek Leviticus?